

Erflater van een religieuze beschaving?

Interview met Jan Siebelink

Beatrice de Graaf

Transparant 16.3 (juli 2005) 24-26

[24] Jan Siebelink groeide op in Velp, aan de rand van de Veluwe. Daar situeerde hij ook enkele van zijn bekendste romans, onder andere het recent verschenen *Knielen op een bed violen*. *Transparant* werd op een zonnige lentedag meegenomen op een *sentimental journey* naar Siebelinks velden van weleer.

De schrijver laat plaatsen als Lathum, Duiven en de Bergweg in Velp zien. Voor kenners van Siebelinks oeuvre zijn dat lieux de memoires. Hier groeiden zijn ouders op en hield zijn vader een kwekerij. Hier speelt het verhaal over het gezin van de veerman uit *De overkant van de rivier* zich af, die bij Velp aan de IJssel het Lathumse voetveer had. De veerman en zijn vrouw kwamen, vanuit Velp bezien, van de overkant van de IJssel, uit het moerassig gebied dat het Duivense Broek heet. Die herkomst bepaalde hun leven. Ook in de roman *Knielen op een bed violen* blijkt dat de mentaliteit van het gezin van de kweker, van de kleine boeren en steenfabriekarbeiders door die herkomst werd bepaald.

In deze laatste roman probeert Siebelink zo ver mogelijk door te dringen in het leven van zijn ouders. Hij beschrijft hoe de zachtaardige Hans Sievez een schijnbaar gelukkig leven als kweker met zijn vrouw Margje opbouwt, maar langzaam en onstuitbaar afglijdt in een oudtestamentisch en duister soort calvinisme. Door zijn jacht op het heil in het hiernamaals vervreemdt hij volledig van zijn naaste omgeving – zijn vrouw en twee zoons – in het hier en nu en doet hen daarmee onnoemelijk veel verdriet.

Siebelink zelf woont in Ede. Maar hij maakt graag en vaak uit: stapjes naar Velp. De mensen, die op deze lentedag eveneens een wandeling langs de IJssel maken, herkennen hem onmiddellijk. Maar dat vindt hij minder leuk. “Ik houd er niet van om op die manier aangesproken te worden. Velp is mijn verleden, het reservoir waar ik zelf de verhalen uit put.” Wanneer hij op zijn beurt het object van vage kennissen uit zijn verle[25]den wordt, is hij daar minder over te spreken. Hij zelf voert de regie over zijn personages rond en nabij Velp. En niet omgekeerd.

Het interview zelf vindt plaats in kasteel Roozendael, vlakbij Velp gelegen. Hieruit blijkt dat Velp inderdaad de wereld van welvaart en vooruitgang was, zoals de inwoners van Lathum dat zagen. Die precieze en correcte aanduiding van geografische locaties, van stemmingen en ‘beschavingen’ die Siebelink beschrijft, is kenmerkend voor zijn romans. Siebelink ‘fantaseert’ er niet op los. “Mijn werk is opgebouwd uit herkenbare herinneringen aan bestaande plaatsen en personen. De scheidslijn tussen auteur en romanpersonages is maar erg dun.” Daarin is Siebelink dus heel eerlijk. Waar het merendeel van de romanauteurs altijd nadrukkelijk hamert op het fictieve gehalte eerste deel zin anders formuleren van hun proza, laat Siebelink dit bijna achteloos achterwege. “*Knielen op een bed violen* is het leven van mijn ouders, maar op zo’n manier verteld, dat het boven de eenvoudige geschiedenis van een kweker uitstijgt. Hun worsteling met het geluk krijgt mythische proporties.”

Voordat we nader ingaan op de individueel menselijke kant van zijn romans, en op de verhouding tussen zijn ouders, komt echter eerst de bredere maatschappelijke context en de historische waarde van zijn thematiek ter sprake. Over de relatie van Siebelink met zijn vader, en over Siebelinks worsteling met het inzichtelijk maken van het geloof van die vader, is al veel geschreven. Onlangs mocht de schrijver dit bij Andries Knevel nog eens uitleggen. *Transparant* wilde echter weten in hoeverre Siebelink zichzelf als erflater van een heel be-

paald segment van het calvinistische Nederland beschouwt. Zoveel romans waarin op epische manier het leven van streng orthodoxe protestanten integere en empathisch verteld wordt, zijn er immers niet.

Maar het blijkt nog lastig te zijn om de schrijver, die vooral associërend schrijft en praat, tot een discussie over historische relevantie te verleiden. Persoonlijke ervaring en de archetypische invulling daarvan komt bij hem duidelijk boven historisering van een verhaal. Maar ziet Siebelink dan niet dat hij met *De overkant van de rivier* en *Knielen* een monument voor een uitgestorven vorm van Veluwe orthodoxie heeft gericht? En was dat ook zijn bedoeling?

“Nee, daar heb ik helemaal niet aan gedacht. Dat heb ik echt niet beoogd. Ik wilde doorstoten tot het geheim van mijn vader. En daarvoor had ik de precieze beschrijving van zijn Werdegang nodig. Ik moest inzichtelijk maken aan welke invloeden hij blootstond. De ‘religieuze folklore’ van de oefenaars, de taal van de predikaties was niet alleen de achtergrond van een liefdesverhaal tussen een man en een vrouw dat ik wilde vertellen. Het was een mysterie op zich. Daarbij ging het mij niet om de maatschappelijke relevantie van dat soort geloof in Nederland als zodanig, maar om de repercussies die zo’n intense en mystieke geloofsbeleving op een man, op een gezin hadden. Ik wilde een klassieke held, met een klassiek geheim scheppen. Dat geheim zat hem zowel in de liefde tot zijn vrouw, als in de liefde tot God die hij op zo’n vreemde manier beleefde.”

Maar heeft Siebelink niet stil gestaan bij de vraag of niet-gelovigen, of Nederlanders die volslagen argeloos, of onwetend ten opzichte van het orthodoxe calvinisme staan zo’n problematiek wel kunnen begrijpen? “Nee, ook daar heb ik me geen zorgen over gemaakt. Ik wilde gewoon een heel goed boek, over algemeen menselijke gevoelens schrijven. Ik wilde een archetypisch verhaal vertellen, over een vader die alles weggeeft, die liegt en zijn vrouw in de steek laat, voor iets heel groots. Hans Sievez [de hoofdpersoon in *Knielen*] jaagt het heil achterna. Hij zoekt het geluk. Dat dat geluk iets met de Pauwianen te maken heeft, is in dit geval een biografisch toeval.”

“Mijn vader kwam namelijk in aanraking met schippers uit Emden die op Antwerpen voeren en hun boten op de zaterdagavond ter hoogte van Lathum voor anker legden. Emden was al sinds de zeventiende eeuw een bolwerk van het calvinisme geweest. De Emdense schippers brachten die oeroude vorm van calvinisme weer mee terug naar Nederland, waar het zich overigens ook in een aantal orthodoxe huisgemeenschappen had gehandhaafd. Hans [de autobiografische vaderfiguur van Siebelink] raakt in hun netten verstrikt en gaat voortaan niet meer naar de kerk, Want die verloochende Gods waarheid, in de Tachtigjarige Oorlog zo zwaar bevochten. Er zit dus wel een duidelijk historisch element in de beschrijving van Hans’ geloof. Dat heb ik zo goed mogelijk willen opschrijven. Ik heb zelfs nog oude preekboekjes van mijn vader bestudeerd en daar zinnen uit over geschreven. Maar nogmaals, het ging me vooral om het inzichtelijk maken van de fascinatie, van de verleiding die daarvan voor Hans uitging en die hem van zijn familie en normale leven vervreemde. Hij zocht een duister soort geluk.”

Had dat geluk dan ook een andere vrouw kunnen zijn, bijvoorbeeld? Of was het boek dan minder indringend geworden, minder historisch geladen, en ook minder exotisch wellicht? “Ja, dat is wel zo. Hans zoekt God. En in dat ‘God-zoeken’ onbegrijpelijk archaisch, en daardoor ook zo meeslepend en [26] zelfs uitermate poëtisch. Dat gaat veel dieper. Een ‘gewone’ affaire, zoals er zo veel in de wereldliteratuur zijn beschreven, heeft Hans niet. Hij heeft ook een ander, naast zijn vrouw, maar dat is zijn persoonlijke God, die in aan visioen tot ham maar zij kan daar aan gewoon en praktisch getoonzet leven naast voeren. Daarin slaagt Hans niet. Margja wordt daarvan het slachtoffer.”

“De setting van mijn romans in Velp, in een familie waar een vreemd soort godsdienstige floers over hangt, had ook verkeerd kunnen uitpakken. Dat geef ik toe. Het had een onbegrijpelijk en taai geheel kunnen worden. Maar het is gelukt. Ik heb dit boek in een roes

geschreven. Het lag in mijn hoofd klaar om uitgepakt te worden. Technisch hoefde er niet maar veel aan veranderd te worden. Er zat evenwicht in. En daarom is het acceptabel om zo'n onbekende vorm van geloofsbeleving als uitgangspunt te nemen. De mensen voelen wel dat het hier om iets authentieks gaat. In deze tijd is God-zoeken een algemeen tijdverdrijf geworden. Ik laat zien dat de wereld niet plat is, dat er nog mysteries bestaan die wij niet kunnen ontrafelen. Hoe dicht ik het geloof van mijn vader ook genaderd ben, ik kan het niet doordringen. En dat spreekt blijkbaar veel mensen aan."

In *Knielen* wordt veel over schaduwen op de muur geschreven, over licht dat wegtrekt achter de bomen geschreven en over rottende bloemen. Er zit een dreigende ondertoon in Siebelinks beschrijvingen van de natuur en van het menselijke samenleven. "Ja, ik herken dat. Ik zie ook dat er een bijna morbide fascinatie met aftakeling in mijn romans te vinden is. Aan de aftakeling lijd ik. Maar ik vind het ook fascinerend. Het oude katholieke kerkhof, dat nog steeds aan het voormalige terrein van de kwekerij aan de Bergweg grenst, is zo'n plek waar ik die fascinatie beleef. De schots en scheve grafstenen maakten op mij altijd de indruk alsof ze al een voorschot op de jongste dag namen, alsof de graven al aan het open waren gaan. En ook die colporteurs zien er ziekelijk bleek en ongezond uit. Waarschijnlijk is dat toch een echo van mijn ongemakkelijke beleving als kind geweest. Ik walgde van die eivormige uitstulping in de nek van één van de broeders."

Siebelinks beschrijvingen zijn barok en zinnelijk. Zijn romans krioelen van leven; van insecten, planten, geuren, kleuren en smaken. Zelfs transcendente ervaringen worden door hem in termen van lichamelijk beleving van angst, vuur, hitte of eenzaamheid beschreven. Maar we keren nog even terug naar de eerste vraag. Zijn Siebelinks '*Heimat*-romans' niet ook een hommage aan een bepaalde cultuur of aan een bepaald soort geloofsbeleving?

"Ik wil niet pretenderen dat ik een historisch juist portret van dit soort calvinisten heb geschilderd. Ik heb wel bronnen gebruikt, maar mijn uitgangspunt was het leven van mijn vader, en het archetypische daarin. Daarom heb ik zijn verhaal juist *hors de temps* gezet. Het verhaal speelt zich af tussen 1920 en 1970, maar alle verwijzingen naar jaartallen of historische gebeurtenissen heb ik verwijderd. Ik wilde Hans en zijn visioen namelijk buiten de tijd plaatsen. Het is een episch drama, maar dan op kleine schaal. De locatie wordt samengevat in vier straatjes, een kwekerij en een huis. Dat is het universum dat ik beschrijf."

"Ik wilde zicht op één, of eigenlijk twee dingen houden: Hans' worsteling met de zoektocht naar God en de liefde tot zijn vrouw. Het is net als met het snoeien van vruchtbomen. Hoe meer je ze kwelt, en hoe meer je ze in één richting dwingt, des te rijkere vruchten zullen ze dragen. *Knielen* is niet een zedenschets, of een historische streekroman, maar een worsteling met het raadsel van het leven, met het menselijk tekort enerzijds en met het jagen naar geluk of heil, of hoe je het ook wilt noemen, anderzijds. Maar naast een vorm van persoonlijke therapie is het ook bedoeld als een boek dat vrucht voort moet brengen. Voor de lezers, en hopelijk ook voor mezelf. In calvinistisch jargon: stel dat ik ooit nog verschijn voor Gods troon, dan hoop ik dat dit boek mij wordt toegerekend."

"Het geloof van mijn vader was een levend geloof. En er waren nog meer mensen die op die manier hun religie beleefden. Daarom vind ik het een mooie gedachte dat zij met mijn roman nu inderdaad toch een soort eerbetoon ontvangen. Tegelijkertijd heb ik daarmee een blik willen werpen op *la Hollande profonde*. Ik heb een regionale, grootmoederlijke geloofsbeleving uit de historie opgediept en voor niet-gelovigen uitgewerkt. De Nederlandse calvinisten van de zeventiende eeuw hadden nog een puurheid van denken en van geloofsbeleving. En de 'oefenaars' waren hun afstammelingen. In zekere zin koesterden zij nog de meest zuivere vorm van de reformatie: de volstrekte verering van het woord. Daar kan ik niet anders dan bewondering voor voelen."